AUT, XLVI, 2008, p. 44-58
– Lingvistică –

OMONIMIA ŞI ETIMOLOGIA POPULARĂ

de

Florina-Maria BĂCILĂ

În orice limbă naturală, *analogia* este unul dintre cei mai importanți factori coercitivi, expresie a tendinței de simplificare şi de economie. În lexicologie, analogia ia, uneori, forma *etimologiei populare*, un cuvânt fiind asimilat altuia, asemănător ca expresie (paronim), cu care este apoi înlocuit. Din nevoia de a adapta termenii mai puțin cunoscuți la posibilitățile de pronunțare şi la tiparele gramaticale româneşti, are loc o nivelare totală a învelişului sonor, iar cele două *paronime* (cum erau inițial) devin *omonime*. Sub influența cuvântului mai vechi, transformarea fonetică a aceluia mai nou merge deci până la identitatea totală a formei lor. Evident, ele trebuie să fie asemănătoare din punct de vedere fonetic pentru ca, în final, să se confunde: „Adesea cuvintele împrumutate sunt legate întâmplător de cele vechi şi modificate după acestea din cauză că seamănă cu ele ca formă ori ca sens. Acestui mecanism i s-a spus «etimologie populară», cu o formulă nu prea fericită, fiindcă despre etimologie în accepția de căutare a originii nu poate fi vorba, iar «populară» ea nu este decât pentru că nu se întemeiază pe cuvântul originar, respectiv pe etimonul valabil. E, în realitate, *o contaminare* [subl. aut.], influențarea unei forme mai puțin cunoscute de unii vorbitori de ceea ce seamănă cu ea şi ei ştiu mai bine. Desigur, din operația mentală a comparației nu lipseşte analiza determinată de punerea în relație a felului în care oamenii gândesc asupra formării de cuvinte noi în limba lor şi termenul nou, dar nu destul de bine cunoscut de ei. Exemplele sunt numeroase în toate limbile, multe foarte importante, fiindcă permit să se observe rețeaua asociativă care duce la gruparea cuvintelor în vocabular.”[1]

Aşa cum se ştie, *etimologia* este „ştiința care urmăreşte şi explică dezvoltarea cuvintelor de la formele şi înțelesurile lor cele mai vechi până

[1] Ion Coteanu, Marius Sala, *Etimologia şi limba română. Principii – probleme*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987, p. 88-89; vezi şi Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, colecția Etymologica, 1999, p. 68.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

la formele şi înţelesurile lor actuale sau până la cele dintr-o anumită perioadă a unei limbi ori a unui grup de limbi."[2] Vizând ambele laturi, expresia şi conţinutul, în devenirea lor istorică, ea reprezintă ramura lexicologiei care se ocupă cu studiul originii şi al evoluţiei lexemelor, sub aspectul formei şi al sensurilor lor (cf. gr. *etymon* „semnificaţie adevărată, de bază a cuvântului" şi *logos* „cuvânt, noţiune, învăţătură"). A găsi etimologia unui cuvânt înseamnă a-i determina originea, precum şi raporturile sale de înrudire cu altele (din aceeaşi limbă sau nu), adică a demonstra, cu argumente ştiinţifice exacte, că între acesta şi altul, atestat sau reconstituit, numit *etimon*, există relaţii privind învelişul sonor şi semnificaţia[3].

Dimpotrivă, *etimologia populară*, manifestată în stare latentă (pasivă) ori activă, este o încercare a vorbitorilor de „a-şi explica" termenii mai puţin cunoscuţi, prin apropierea lor de modelul altora, obişnuiţi în vorbire, cu care se aseamănă fie prin înţeles, fie, mai ales, ca expresie. Astfel, forma unui cuvânt se modifică prin analogie cu a altuia, mai des întrebuinţat, cu familie mai bogată etc., care îl influenţează, îl atrage pe acela izolat în limbă, întrucât vorbitorul „descoperă" între ele afinităţi inexistente în realitate. Etimologia populară duce la identificarea totală a două cuvinte: uzul consacră adesea asemenea „deformări", iar fostele „confuzii" devin norme ale limbii literare[4].

Fenomenul are caracter exclusiv sincronic (arată cum funcţionează cuvintele în momentul interpretării lor), spre deosebire de etimologia ştiinţifică, în care cercetarea istorică este obligatorie, şi se referă, de regulă, la termenii rari, învechiţi sau noi, obscuri din punctul de vedere al motivării, cu sensuri neclare sau cu forme neobişnuite, în general insuficient cunoscuţi sau susceptibili de a fi interpretaţi prin falsă asociaţie

[2] Ion Coteanu, Marius Sala, *op. cit.*, p. 13.

[3] Pentru a fi un demers cu adevărat ştiinţific, stabilirea sau găsirea etimonului trebuie să ţină seama de anumite principii, pentru care vezi Liviu Groza, *Elemente de lexicologie*, Bucureşti, Humanitas Educaţional, colecţia Repere, 2004, p. 78-81.

[4] Vezi şi observaţia lui Carmen Vlad, *Limba română contemporană. Lexicologie*, Cluj, 1974 (litografiat), p. 95-96: „[...] ca şi în celelalte compartimente ale limbii, o greşeală în lexic se poate generaliza treptat, devenind astfel normă. Paronimia, prin confuzia termenilor asemănători [căci ea presupune cuvinte cu complexe sonore *asemănătoare* şi cu sensuri diferite – n.n. F.-M.B.], a dat naştere unor omonime în momentul în care un cuvânt din cele două asemănătoare s-a folosit pentru ambele semnificaţii, generalizându-se la toţi vorbitorii". Este vorba, desigur, despre omonime care au atins sistemul limbii, nu despre multitudinea cazurilor de confuzii paronimice de tipul: *compliment* pentru *complement*, *evolua* pentru *evalua*, *rază* pentru *razie* etc., fără nicio perspectivă de generalizare – vezi Th. Hristea, *Tipuri de etimologie populară*, în LR, XVI (1967), nr. 3, p. 245; idem, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 219-220.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

etimologică. S-ar putea crede că el ar fi specific limbii populare[5], însă, pe lângă lexeme din fondul vechi al limbii, sunt afectate şi altele care nu se folosesc în acest registru. Este adevărat că, îndeosebi în limba vorbită, cuvintele îşi modifică parţial forma sau pot fi substituite în totalitate, astfel încât să devină „inteligibile", dar împrumuturile neologice, având un aspect fonetic oarecum deosebit de acela al termenilor uzuali, sunt, de obicei, cele mai expuse etimologiei populare[6]. *Corespondenţelor fonetice*

[5] Vezi observaţia lui Th. Hristea (în *Tipuri de etimologie populară*, p. 237), care afirmă că însăşi sintagma *etimologie populară* este echivocă, „întrucât creează impresia că fenomenul pe care îl denumeşte acţionează numai în limba populară şi că încetează de a se manifesta la un anumit nivel de cultură. În realitate, în măsura în care izvorăşte din aspiraţia către ordine, claritate şi motivare a semnului lingvistic, etimologia populară se poate manifesta în limba oricărui subiect vorbitor, nu numai a oamenilor simpli (sau «din popor»)."

[6] Vezi Iorgu Iordan, *Cronica filologică. Etimologia populară*, în „Viaţa românească", XV (1923), nr. 7, p. 119-120. Iată câteva definiţii ale fenomenului în lucrările de specialitate: Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Dicţionar de termeni lingvistici*, Bucureşti, Editura Teora, 1998, p. 134, s.v. *etimologie*: *etimologie populară (atracţie paronimică)* înseamnă „modificare a formei unui cuvânt (de obicei recent intrat în limbă) sub influenţa altui cuvânt mai cunoscut, cu care se aseamănă ca formă şi de la care s-ar putea crede că derivă."; Cristina Călăraşu, în Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1997, p. 191, s.v. *etimologie*: „Sintagma *etimologie populară* denumeşte fenomenul prin care subiectul vorbitor, bazându-se pe o serie de asemănări sau asocieri superficiale, alătură în mod spontan o formă lexicală (cuvânt) de o alta faţă de care nu este direct legată genetic"; Francisc Király, *Etimologia. Etimologii. Curs special de Etimologia limbii române*, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1988, p. 38: „Etimologiile populare sunt rezultatul unor false asociaţii etimologice, al unui proces inconştient de motivare retroactivă a formei cuvântului prin confecţionarea «după impresie» a unei forme interne etc. Detectarea unei forme interne însă nici în etimologia ştiinţifică nu înseamnă neapărat şi fixarea etimologiei, cu atât mai mult cu cât unele cuvinte pot sugera mai multe forme interne."; Marius Sala, în idem (coord.), *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001, p. 204, s.v. *etimologie populară*: este vorba de „un fenomen prin care un vorbitor, bazându-se pe diverse asemănări formale, alătură un cuvânt de altul cu care nu are nicio legătură genetică."; MDA, s.v. *etimologie*: *etimologia populară* are în vedere o „modificare a formei unui cuvânt mai puţin cunoscut (recent intrat în limbă) prin apropierea acestuia de alte cuvinte, mai cunoscute şi asemănătoare ca formă şi uneori ca sens." (o definiţie similară apare în DEX, s.v. *etimologie*); Ion Toma, *Limba română contemporană. Fonetică – fonologie, lexicologie*, Bucureşti, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, 2000, p. 122: *etimologia populară* înseamnă „modificarea unui cuvânt sub influenţa altui cuvânt cu care se consideră, greşit, că este înrudit etimologic"; Luiza şi Mircea Seche, *Despre etimologia populară şi contaminaţie*, în LR, V (1956), nr. 1, p. 26: *etimologia populară* este „*transformarea fonetică a unui cuvânt, de obicei mai nou în limbă, sub influenţa altui cuvânt, de obicei mai vechi, înrudit sau nu semantic cu acesta, dar întotdeauna asemănător cu el prin formă, transformare care merge până la identificarea totală a formei cuvântului influenţat cu aceea a cuvântului care a influenţat – şi care se produce involuntar, foarte rar cu voinţă* [subl. aut.]. Două note caracteristice

BDD-A6413 © 2008 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

şi *concordanţei de sens*, mijloace indispensabile în stabilirea etimologiei ştiinţifice, le iau locul întotdeauna *asemănarea formală* (uneori, şi eventuala înrudire *semantică*) dintre cuvântul supus etimologiei populare (*elementul indus*, care suferă transformări ale expresiei şi / sau ale sensului) şi cel ce o provoacă (*elementul inductor*), precum şi asociaţia de idei pe care o face vorbitorul între înţelesurile acestora, iar rezultatele sunt, de multe ori, surprinzătoare. În producerea fenomenului sunt implicaţi, aşadar, doi termeni foarte asemănători ca înveliş sonor; între ei pot exista „numai raporturi de natură formală, care merg de la vaga similitudine fonetică până la omonimie (între cele două situaţii extreme aflându-se *paronimia* sau cvasiidentitatea fonetică).”[7] Este normal ca, în noul element lexical rezultat (inexistent, până atunci, în vocabular), să se regăsească ceva din ambele cuvinte care l-au format, ba chiar întregul lor complex sonor, aşa cum se întâmplă în cazul omonimiei rezultate în urma unei etimologii populare.

J. Gilliéron susţinea că tocmai aceasta constituie una dintre cauzele multor transformări în limbă şi că se pot explica astfel multe aspecte încă neelucidate. Creatorul geografiei lingvistice a arătat, în repetate rânduri, că vorbitorii modifică forma cuvintelor sub influenţa altora, fără nicio deosebire de ordin cronologic sau semantic[8], stabilind legături (cel mai adesea aparente) între două lexeme care, din punctul de vedere al etimologiei ştiinţifice, nu au nimic comun (nici originea, nici sensul) şi care sunt grupate în aceeaşi familie doar pentru că se aseamănă sub raport fonetic sau pentru că sunt simţite ca înrudite în ceea ce priveşte conţinutul lor semantic[9]. Astfel, în virtutea a ceea ce se numeşte *simţ etimologic al*

---

aparţin exclusiv etimologiei populare: a) cuvântul influenţat trebuie să fie *asemănător din punct de vedere fonetic* cu acela care influenţează; b) cuvântul influenţat *se confundă din punct de vedere fonetic* [subl. aut.] cu acela care influenţează.”; *ibidem*, p. 32: „Etimologia populară este rezultatul unui proces oarecum mecanic de vreme ce nu *conţinutul*, ci *forma* [subl. aut.] cuvintelor este hotărâtoare în producerea fenomenului.”

[7] Th. Hristea, *Tipuri de etimologie populară*, p. 241.

[8] Vezi Iorgu Iordan, *Étymologies populaires*, în BL, X (1942), p. 35-36. În lucrarea *Introducere în studiul graiurilor româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, p. 68, Valeriu Rusu arată că *atracţia paronimică* este unul dintre *principiile* introduse de J. Gilliéron în studierea formelor dialectale, iar cauza numeroaselor *etimologii populare* este *apropierea formală* a două cuvinte (diferenţa constă, de regulă, într-un singur sunet). Atracţia acţionează în special asupra cuvintelor izolate, căci ele nu dispun de o „familie” care să le protejeze. Faţă de funcţia „distrugătoare” a omonimiei (în cazul coliziunii omonimice), atracţia paronimică vizează funcţia ei „creatoare”.

[9] Vezi şi următoarea precizare a lui Sextil Puşcariu (în *Limba română. I. Privire generală*. Prefaţă de G. Istrate. Note, bibliografie de Ilie Dan, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 16): „Trebuinţa pe care o simte omul de a uni într-o singură serie cuvintele înrudite [...] face adesea să se creeze false legături de înrudire şi produce fenomenul numit în lingvistică *etimologie populară* [subl. aut.].” Aceasta poate determina modificări ale

BDD-A6413 © 2008 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

vorbitorilor, se creează o motivaţie neştiinţifică sau „populară” şi există numeroase asemenea cazuri de înlocuire a unui cuvânt prin altul, de identificare totală a acestora.

Fenomenul în discuţie, pe care Ernst Förstemann, cel dintâi, l-a numit *etimologie populară* (germ. *Volksetymologie*)[10], a fost cercetat, de-a lungul timpului, de specialiştii români şi străini. În lingvistica românească, cel care i-a dedicat un studiu amplu în volumul *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 205-275, este Theodor Hristea, autor al multor lucrări consacrate acesteia, în care îşi propune să facă şi o clasificare riguroasă a etimologiilor populare pe tipuri fundamentale, general valabile, şi să indice care sunt situaţiile mai importante în cadrul fiecăruia[11].

Etimologia populară joacă un rol deosebit de important în viaţa oricărei limbi. De aceea, trebuie precizate aspectele fenomenului, limitele şi specificul acestuia, în raport cu altele înrudite.

Termenul *etimologie populară* a început să fie simţit ca impropriu, aşa că unii lingvişti l-au înlocuit. Astfel, în lucrarea *La Géographie linguistique* (Paris, 1922), Albert Dauzat o numeşte *atracţie omonimică*, apreciind că e o denumire mult mai potrivită decât cea curentă, pentru că aceasta din urmă ne trimite la originea cuvintelor, despre care, în realitate, nu este deloc vorba în majoritatea cazurilor, ci numai de atracţia pe care un lexem o exercită asupra altuia, mai mult ori mai puţin asemănător cu el ca aspect fonetic. În *Les Patois* (Paris, 1927), savantul francez propune o altă denumire, mai justă, cea de *atracţie paronimică*, preferând termenul care-i precizează însăşi cauza, pentru că cele două cuvinte care se atrag, influenţându-se reciproc, nu sunt omonime, adică perfect identice, ci numai *paronime* (foarte asemănătoare ca formă). Ele *devin* omonime în momentul când atracţia s-a produs deja, adică abia după ce etimologia populară are loc. Albert Dauzat identifică *etimologia populară* şi *contaminaţia*, văzând în ele un singur fenomen, dar cu nume diferite, şi respinge termenul ultim, pentru că evocă ideea de „boală”, ceea ce nu i se pare just, întrucât cuvântul care influenţează este „mai sănătos” decât cel influenţat.

---

cuvintelor în planul formei, în planul conţinutului sau atât în planul formei, cât şi în acela al conţinutului.

[10] Vezi Th. Hristea, *Tipuri de etimologie populară*, p. 237, nota 1.

[11] De pildă, în studiul *Etimologii populare*, în SCL, IX (1958), nr. 4, p. 511-531, Th. Hristea ia în discuţie trei categorii de fapte: 1) etimologii populare care au o mare circulaţie, dar pe care limba literară refuză, deocamdată, să le accepte; 2) etimologii populare care, deşi se bucură de o răspândire destul de mare (cel puţin regional sau printre vorbitorii aparţinând anumitor straturi sociale), nu au totuşi nicio perspectivă de generalizare; 3) etimologii populare care au fost înregistrate o singură dată şi care constituie, după toate probabilităţile, fenomene accidentale.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

Theodor Hristea demonstrează (şi evidenţiază), cu exemple şi argumente importante, că nu e bine să punem semnul egalităţii între *atracţia paronimică* şi *etimologia populară*[12]. Nu orice etimologie populară este şi o atracţie paronimică, deoarece „ultimul fenomen presupune confundarea integrală a două cuvinte paronime sau cvasiomonime. [...] Existenţa multor etimologii populare explicabile prin «atracţie omonimică» arată şi mai limpede că nu putem generaliza termenul de *atracţie paronimică* în locul celui de *etimologie populară* (criticabil şi el, dar impus prin tradiţie). A numi «atracţie paronimică» chiar confundarea sau falsa asociere etimologică a două omonime cu origini total deosebite înseamnă a înmulţi confuziile existente în legătură cu paronimia şi etimologia populară, nu numai în lingvistica românească, ci chiar în cea generală."[13]

Desigur, cauzele care duc la confuzia unor termeni sunt multiple şi toate decurg, în fond, din gradul de cultură a vorbitorilor: persoane puţin cultivate confundă cuvintele neasimilate deplin, înlocuindu-le forma şi înţelesul cu altele, pe care le cunosc aproximativ. Din păcate însă, în ciuda evidenţelor, unele lucrări de specialitate (îndeosebi cele lexicografice) definesc *atracţia paronimică* în acelaşi fel cu *etimologia populară* şi *contaminarea* (*contaminaţia*), iar sintagma *atracţie paronimică* a fost, deseori, folosită în sens larg, ca sinonimă cu expresia *etimologie populară*. Din multele definiţii date acesteia din urmă ar reieşi că ea include şi fapte ce aparţin atracţiei paronimice, din moment ce se aminteşte de suprapunerea totală a celor două cuvinte aproape identice formal. Evident

---

[12] Vezi Theodor Hristea, *Atracţia paronimică şi etimologia populară*, în idem (coord.), *Sinteze de limba română*, ediţia a III-a revăzută şi din nou îmbogăţită, Bucureşti, Editura Albatros, 1984, p. 28-30. Într-adevăr, *atracţia* (confuzia, substituţia, deraierea) *paronimică* a fost echivalată uneori cu *etimologia populară* sau subsumată acesteia, considerându-se că majoritatea atracţiilor paronimice reprezintă aspecte ale etimologiei populare. Este însă necesar să delimităm cele două fenomene care nu se confundă, căci „atracţia paronimică presupune o asemănare formală maximă şi duce la substituirea unui termen cu altul, în vreme ce etimologia populară admite o asemănare formală oarecare şi are ca rezultat un cuvânt nou" – Aurora Peţan, în Marius Sala (coord.), *Enciclopedia limbii române*, p. 415, s.v. *paronimie*; vezi şi Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *op. cit.*, p. 37, s.v. *atracţie*, unde se precizează că *atracţia paronimică* se produce „între două cuvinte care se aseamănă fonetic (aşa cum se aseamănă între ele paronimele), cu modificarea formei unuia dintre ele." În studiul *Despre etimologia populară şi contaminaţie*, Luiza şi Mircea Seche subliniază (p. 25) ideea că etimologia populară şi contaminaţia sunt două fenomene lingvistice înrudite, asupra cărora încă nu s-a ajuns la un punct de vedere comun şi nici la un criteriu ferm care le să diferenţieze clar. Pentru a se ajunge la acest criteriu, este nevoie de analiza mai adâncă a trăsăturilor comune şi a notelor specifice fiecăreia.

[13] Theodor Hristea, *Atracţia paronimică şi etimologia populară*, în idem (coord.), *Sinteze de limba română*, p. 30.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

că între aceste fenomene există şi trăsături comune de natură lingvistică şi extralingvistică: din cauza paronimiei, de nenumărate ori, cuvinte foarte diferite atât ca sens, cât şi ca origine sunt confundate, din ignoranță, de cei mai puțin instruiți, care ajung să le întrebuințeze greşit în procesul comunicării. Cercetând însă faptele legate de fiecare fenomen lexical amintit şi stabilind, după criterii exacte, limitele reale dintre ele, se poate demonstra că, deşi înrudite, acestea se deosebesc prin anumite note[14]. De aceea, considerăm că trebuie rectificată concepția potrivit căreia noțiunile menționate ar fi sinonime şi reformulate definițiile lor din unele lucrări de lexicologie.

Astfel, *contaminarea* rezidă în modificarea unui cuvânt sau a unei construcții gramaticale prin încrucişarea lor cu alte cuvinte sau construcții asemănătoare ca sens[15]. În cazul *atracției paronimice*, asemănarea formală dintre cuvinte trebuie să fie maximă, înrudirea semantică, în majoritatea cazurilor, lipseşte, iar „termenul care le este cel mai familiar vorbitorilor îl înlocuieşte în procesul comunicării pe cel mai puțin cunoscut. Este mai ales cazul neologismelor, al achizițiilor lexicale recente. Mai puțin cunoscute, acestea sunt substituite cu termeni (mai) cunoscuți. Acest tip de confuzii se produc (sic!), de cele mai multe ori, din cauza necunoaşterii exacte a sensului paronimelor care, uneori, pot avea înțelesuri apropiate”[16]. Atracția paronimică poate fi o sursă a omonimiei, constând în substituirea unui cuvânt cu altul (de regulă, paronim, cu formă cvasiidentică), din cauza necunoaşterii exacte a sensului şi a originii lor, a asimilării lor insuficiente[17]. Desigur, ea se manifestă mult mai puternic atunci când

[14] Pentru discuția despre diferențierea dintre fenomenele lexicale menționate, vezi Nicolae Felecan, *Paronimia în limba română. Probleme de lexic şi de cultivare a limbii, însoțite de un* **Dicționar de paronime**, Baia Mare, Editura Gutinul S.R.L., 1993, p. 32-42, capitolul *Paronimia şi atracția paronimică*; cf. şi Liviu Groza, *op. cit.*, p. 103: „Deosebirea dintre analogie, contaminație, hipercorectitudine şi etimologie populară este determinată de cauzele care stau la baza producerii acestor fenomene lingvistice. Analogia este determinată de o simplă asociație formală între cuvinte, contaminația este cauzată de o asociație semantică, hipercorectitudinea este urmarea conştientizării opoziției corect / greşit în limbă, iar etimologia populară este un fenomen de falsă analiză şi interpretare etimologică. În felul acesta, cuvintele sunt susceptibile să dea naştere unor variante, deci unor inovații sub aspectul formei şi al sensului, iar generalizarea şi impunerea în cele din urmă a unei variante în detrimentul alteia sau altora sunt determinate de uzul limbii.”

[15] Vezi Nicolae Felecan, *op. cit.*, p. 34.

[16] Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Limba română contemporană. Lexicul*, Bucureşti, Humanitas Educațional, colecția Repere, 2005, p. 84-85. Să nu uităm, de asemenea, că substituirile paronimice nu sunt numai urmarea atracției dintre două paronime, ci apar şi în urma unor accidente fonetice precum: acomodarea, asimilarea, disimilarea, diftongarea, monoftongarea, metateza, propagarea unor sunete, reducerea unor grupuri consonantice etc.; pentru exemple, vezi Nicolae Felecan, *op. cit.*, p. 39-40.

[17] Atracția paronimică nu include şi deformările specifice etimologiei populare sau contaminației; în anumite situații, este vorba despre formulări cauzate de neglijență sau de

BDD-A6413 © 2008 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

există şi relaţii de ordin semantic între elementul indus şi cel inductor; numai când acestea se adaugă asemănărilor formale, singurele obligatorii, confuzia paronimelor poate atinge cuvinte din fondul principal lexical. De multe ori, teama de a nu greşi are drept consecinţă dorinţa de a evita abaterea prin corectarea formei considerate de către vorbitori drept eronată, ceea ce vine să ilustreze următoarea idee: cu cât sunt mai slabe asociaţiile mentale întemeiate pe fapte de gândire, cu atât mai mult tind să treacă pe primul plan, în conştiinţa vorbitorilor, asociaţiile determinate de forma cuvântului, de latura sa materială[18].

Atracţia paronimică are un caracter (cvasi)individual, determinat de factori socio-culturali, materializându-se la nivelul vorbirii (*parole*)[19]. Ea se produce, cu precădere, între cuvintele de la periferia vocabularului – arhaisme sau regionalisme, pe cale de a fi uitate, dar, mai ales, neologisme recent create sau împrumuturi încă neasimilate de masa largă a vorbitorilor. Frecvenţa unor asemenea confuzii scade odată cu deplasarea spre vocabularul de bază, comun tuturor categoriilor de vorbitori, şi, bineînţeles, cu creşterea gradului de instruire a acestora. Teoretic, datorită unor factori subiectivi, de natură extralingvistică, oricine poate face, conştient sau nu, în procesul comunicării orale, o confuzie paronimică, dar aceasta rămâne, în majoritatea cazurilor, limitată la o circulaţie restrânsă sau individuală. Puţine şi rare sunt situaţiile în care asemenea confuzii, consacrate de uzul general, au fost acceptate de limba literară şi au devenit norme, căci, de obicei, acţiunea factorilor educaţionali se face simţită.

*

Fenomenele lexicale discutate au la bază, pe de o parte, fapte lingvistice (asemănarea formală şi / sau înrudirea semantică), iar, pe de altă parte, fapte extralingvistice, cum ar fi statutul socio-cultural al vorbitorilor. Având cauze comune, între ele există numeroase afinităţi care generează confuzii, oscilaţii şi neclarităţi. De aceea, în stabilirea sferei lor de cuprindere şi a delimitării unuia de celălalt, trebuie să se ţină seama de mărci lingvistice diferenţiatoare, de factori precum gradul asemănării formale dintre două sau mai multe cuvinte, apropierea semantică, rezultatul

---

dorinţa de exprimare savantă, bombastică, dar rezultatul este opus intenţiilor şi denotă ignoranţă; pentru exemple, vezi Nicolae Felecan, *Vocabularul limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Presa Universitară Clujeană, 2004, p. 199.

[18] Vezi idem, *Paronimia în limba română. Probleme de lexic şi de cultivare a limbii, însoţite de un* **Dicţionar de paronime**, p. 216.

[19] *Ibidem*, p. 41 şi p. 215; vezi şi idem, *Introducere* la idem, *Dicţionar de paronime*, Bucureşti, Editura Vox, 1995, p. VIII.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

final (simpla înlocuire de termeni sau apariţia unui cuvânt nou, inexistent în vocabular).

Deşi împotriva denumirii curente (prin expresia *etimologie populară*) s-au ridicat mulţi specialişti, care au propus să se renunţe la aceasta, întrucât nici aluzia la *etimologie*, nici epitetul *populară* nu se justifică deloc, sintagma „clasică" s-a încetăţenit în terminologia de specialitate şi continuă să fie utilizată aproape exclusiv[20] în explicarea cazurilor de omonimie; asupra unora dintre acestea ne vom opri în continuare.

Astfel, fr. *carte postale* trebuia să dea normal în română *cart***ă** *poştală* (cf. fr. *méthod***e** > rom. *metod***ă**, fr. *bours***e** > rom. *bars***ă**). Aşa s-a şi spus (şi s-a scris) la început; astăzi, norma literară impune formula generalizată *cart***e** *poştală*, la care nu s-a putut ajunge decât prin confundarea (şi substituirea) neologismului *cartă* (< fr. *carte* < lat. *charta*) cu vechiul şi des folositul cuvânt românesc *carte* (< lat. *charta*), în virtutea paronimiei (*cartă* şi *carte* erau aproape identice formal). Neologismul *cartă* a fost atras de paronimul său, *carte* – foarte cunoscut –, care l-a înlocuit, în cele din urmă, în vorbirea tuturor. Influenţa semantismului popular al termenului *carte* „scrisoare, epistolă, răvaş" nu intră aici în discuţie: s-a spus şi se spune *carte poştală* nu numai în zonele rurale, ci şi în mediile culte. Cei din mediul urban nu foloseau *carte* cu înţelesul de „scrisoare", iar substituţia s-a produs şi în alte sintagme în care neologismul *cartă* intră ca element component determinat, fără să aibă vreo afinitate evidentă de ordin semasiologic cu „scrisoare": **carte** *de alegător*, **carte** *de identitate*, **carte** *de joc*, **carte** *de membru*, **carte** *de vizită* etc. Hotărâtoare a fost, în acest caz, cvasiidentitatea formală a celor două cuvinte, nu vaga lor înrudire semantică, deşi ele au o notă comună, presupunând „însemnări tipărite sau scrise cu mâna". La început, pluralul lui *cartă* era *carte*, apoi, în urma substituţiei, norma a impus forma *cărţi*, iar *cartă*, devenit *carte* prin etimologie populară, dispare din uzul curent în contextele amintite. Astfel, din *cart***ă**, pl. *cărţi*, s-a ajuns foarte uşor la *cart***e**, pl. *cărţi*, nu prin refacerea unui singular care a existat deja, ci prin înlocuirea formei neologice *cartă* prin vechiul cuvânt românesc *carte*[21]. În

[20] Vezi Iorgu Iordan, *Etimologii populare*, în „Arhiva", XXXIX (1932), nr. 1-2, p. 34-35; pentru discuţia în jurul acestor denumiri, vezi şi idem, *Lingvistica romanică. Evoluţie. Curente. Metode*, Bucureşti, Editura Academiei, 1962, p. 177, nota 1.

[21] Cf. DA, s.v., unde se menţionează că rom. *carte* provine din lat. *charta*, *-am* „hârtie, scrisoare, scriere", iar forma din română a fost refăcută din pl. *cărţi* (*carţi*). La fel, în studiul *Dublete etimologice – sincronie şi diacronie*, în LL, XLII (1997), vol. II, p. 24, Cristian Moroianu arată că forma *carte*$_1$, *cărţi* a fost reconstituită din pluralul lui **cartă* < lat. *charta* şi reprezintă un omonim total al lui *carte*$_2$, *cărţi* (din sintagmele **carte** *poştală*, **carte** *de vizită* etc.), menţionând, în nota 22, că omonimul *carte*$_2$ a fost confundat, prin etimologie populară şi substituţie paronimică, cu neologismul *cartă* (< fr. *carte* < lat.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

cazul lui *carte*, se pare că nu avem un cuvânt polisemantic cu două sensuri fundamentale („volum” şi „bucată de carton”), ci două cuvinte devenite omonime prin etimologie populară. Pentru limba română, termenii au şi etimologii diferite: *cartă* < fr. *carte* (< lat. *charta*), față de *carte* < lat. *charta*[22].

Un proces similar cunoaşte şi cuvântul *roată*, termen învechit şi popular din domeniul militar, unde însemna „companie de ostaşi”. A intrat în română din pol. *rota*, rus. *rota* sub forma **rotă*, pl. *rote* şi, fiind un neologism, a fost apropiat, prin etimologie populară determinată de paronimie, de un cuvânt vechi în limbă şi care-i seamănă foarte bine ca formă: *roată* „cerc” < lat. *rota*. Legătura semantică (ideea de „mai multe ființe aşezate în formă de cerc”) contribuie şi ea la identitatea formală a celor două cuvinte, iar **rotă*, pl. *rote* – reflexul românesc al etimonului, împrumutat după încetarea acțiunii legii fonetice de diftongare a lui *o* accentuat în pozițiile *ă*, *e* – dispare şi el şi este înlocuit prin *roată*. Din paronime, cum erau la început, cele două cuvinte devin omonime, confundându-se formal[23].

Carte$_2$ şi *roată*$_2$ constituie exemple interesante de etimologii populare, consacrate de uzul general şi acceptate de norma literară. Atracția pe care *carte*$_1$ şi *roată*$_1$ au exercitat-o asupra paronimelor lor *cartă* şi **rotă* a dus la apariția, în limbă, a unor cazuri de omonimie rezultată în urma acestui proces.

Uneori însă, cuvântul supus etimologiei populare (elementul indus) este substituit prin cel ce o provoacă (elementul inductor), ajungându-se, prin confuzia celor două paronime, la omonimie[24]. Asemenea „deformări” există în număr destul de mare în românește; iată numai câteva exemple:

● *sfară* „miros greu (cu fum înecăcios) provenit din arderea grăsimilor sau a cărnii” (< slv. *skvara* „fum, miros de friptură”), confundat

---

charta); cf. şi I. Ştefan, ***Carte***, în SCŞt., XIV (1963), fasc. 2, p. 289: „Mai acceptabilă este însă presupunerea că a existat inițial o formă *cartă*, cu pluralul *cărți*, adoptându-se ulterior, prin analogie, singularul *carte*.”

[22] Vezi Th. Hristea, *Omonimii realizate prin etimologie populară:* **carte** *şi* **roată**, în LR, VII (1958), nr. 5, p. 56-60; idem, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, p. 242-247. De altfel, forma *carte* nu a primit o explicație unitară până azi; pentru discuțiile în jurul etimologiei, al accepțiilor, al folosirii termenului, de-a lungul timpului, în limba română, despre evoluția semantică şi tratarea lui în dicționare, vezi I. Ştefan, *op. cit.*, p. 289-294; idem, *Cuvântul* **scrisoare** *în limba română*, în LR, XI (1962), nr. 1, p. 56-66; idem, *Sensurile „act” şi „scrisoare” ale cuvântului* **carte**, în LR, XI (1962), nr. 5, p. 533-540; Vasile C. Ioniță, *Omonimie sau polisemie?*, în „Reflex”, VI (2005), nr. 1-2-3, p. 48.

[23] Vezi Th. Hristea, *Omonimii realizate prin etimologie populară:* **carte** *şi* **roată**, p. 60-62; idem, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, p. 267-270.

[24] Pentru mai multe exemple, vezi Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *op. cit.*, p. 135, s.v. *etimologie*; Vasile Frățilă, *Dialectologia limbii române. Partea I (Curs)*, Tipografia Universității din Timişoara, 1977, p. 130; Carmen Vlad, *op. cit.*, p. 92.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

(şi înlocuit) cu *sfoară* (termen cu etimologie nesigură; cf. slv. *sŭvora*, ucr. *švora*), în expresia *a da* **sfoară** *în țară*[25];

● *som* (înv.) „peşte răpitor” (< sl. *somŭ*, cf. ucr., scr., bg. *som*), devenit omonim al lui *somn* „repaus fiziologic” (< lat. *somnus*). Între aceste două cuvinte n-a existat, inițial, o asociație de idei, dar, după ce s-a produs etimologia populară, fantezia vorbitorilor i-a atribuit peştelui unele particularități în legătură cu somnul. Aşa se explică, probabil, versurile din următorul cântec de leagăn: „Vino, peşte, / De mi-l creşte, / Şi tu, *somn*, / De mi-l adormi, / Şi tu, ştiucă, / De mi-l culcă.”[26];

● *chiară* (< lat. *clara* „limpede”), confundat cu *chioară*, femininul lui *chior* < tc. *kjor* (*kör*), în expresia *apă* **chioară**. De altfel, unii vorbitori motivează această sintagmă prin faptul că „supa sau ciorba considerată astfel nu are nici măcar *un ochi* de grăsime”. Este aici o încercare de a elucida o formă deja creată, printr-un proces care nu trebuie ignorat: în expresia citată, *chioară* s-a substituit vechiului *chiară* (< lat. *clara*), din cauză că acesta s-a arhaizat şi n-a mai fost înțeles. „Astfel de interpretări, imaginate după producerea şi, eventual, generalizarea unei etimologii populare, ar putea fi numite *motivări semantice a posteriori*.”[27];

● **urgior* „inflamare a pleoapelor” (< lat. *hordeolus*, diminutiv al lui *hordeus* „orz”), ajuns omonim al lui *urcior* „vas de lut smălțuit, folosit pentru păstrarea unor lichide” < lat. *urceolus*[28]. Confuzia s-a produs, şi în acest caz, la nivel formal, iar sensurile au rămas aşa cum au fost inițial, fără să se influențeze unul pe altul. Totuşi, în anumite împrejurări, vorbitorul simte nevoia să evite ambiguitatea prin adăugarea determinantului *la ochi*, spunând *am avut* (*am făcut*) *un* **urcior** *la ochi*. Când se vorbeşte despre urciorul de păstrat apă, nu e nevoie de nicio lămurire, dovadă că *urcior* a fost, timp îndelungat, numai reflexulul lat. *urceolus*, nu şi al lat. *hordeolus*, care abia mai târziu a dobândit forma *urcior*. Etimologia populară a dat naştere însă unei credințe în legătură cu urciorul de la ochi: se crede că te poți vindeca de această afecțiune dacă te uiți cu ochiul bolnav într-un...

[25] Pentru această discuție, vezi Al. Graur, *Studii de lingvistică generală (variantă nouă)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1960, p. 75; idem, *Etimologie multiplă*, în SCL, I (1950), fasc. 1, p. 33; Liviu Groza, *op. cit.*, p. 100-101.

[26] Vezi Iorgu Iordan, *Etimologii populare*, p. 52-53; cf. şi Th. Hristea, *Tipuri de etimologie populară*, p. 243, care afirmă următoarele: „Numai după ce fenomenul s-a produs, iar uzul a consacrat, eventual, deformarea unui cuvânt sau confundarea lui cu altul, se pot imagina şi legături semantice între cei doi termeni ai etimologiei populare.”

[27] Th. Hristea, *Tipuri de etimologie populară*, p. 243.

[28] Cf. şi Iulia Mărgărit, *O posibilă etimologie:* **sucitór** < **sugitór**, în *Studia in honorem magistri Vasile Frățilă*. Volum coordonat de Maria Micle şi Vasile Lațiu, Timişoara, Editura Universității de Vest, 2005, p. 357-364.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

urcior[29]. Cât despre transformarea lui *urcior* „vas de păstrat lichide" în *ulcior*, formă întâlnită în unele regiuni româneşti, nu este vorba neapărat de influenţa substantivelor *oală* şi *ulcică*, ci *l* provenit din *r* se datorează mai degrabă disimilării, ca în cazul lui *saltar* < *sertar*[30].

Manifestată în felul acesta, etimologia populară devine un mijloc important de realizare a omonimiei. Ea a acţionat şi în situaţia omonimelor etimologice *pană*$_1$, *pene* „formaţie epidermică la păsări" < lat. *pinna* – *pană*$_2$, *pene* (la început, *pane*) „oprire accidentală a funcţionării unui mecanism" < fr. *panne*. Ultimul este explicat prin cel dintâi (sau, mai bine zis, confundat cu acesta), în special când este folosit în expresiile, devenite familiare, *a fi în* **pană**, *a rămâne în* **pană**, *a lăsa în* **pană**. Identificarea celor două cuvinte a fost, în primul rând, „opera" şoferilor, care n-au făcut diferenţa între ele şi nu şi-au dat seama că *pană*$_2$ „nefuncţionare accidentală a unei maşini" este alt lexem decât vechiul *pană*$_1$. Rezultatul acestei confuzii a fost că neologismul şi-a schimbat pluralul, care a devenit *pene* (în loc de *pane*, cum s-a spus iniţial), şi, din omonime parţiale, cele două cuvinte au ajuns omonime totale[31].

Marţ(i), cuvânt folosit la jocul de table sau de cărţi, în expresii precum *a face* (sau *a fi*, *a rămâne* etc.) **marţ** „a câştiga (sau a pierde) la unele jocuri, în special la jocul de table, în condiţii în care se punctează dublu", este un împrumut din tc. *mars*. *Ţ* final nu poate fi explicat decât prin apropierea cuvântului turcesc *mars* de numele zilei *marţi* (< lat. *martis [dies]*), rostit, în unele regiuni, *marţ*. N-ar fi exclus să fi intervenit, cel puţin în cazul unor vorbitori, şi atracţia lui *marţ* „numele popular al lunii martie" < lat. *martius [mensis]*[32]. *Marţ*, termenul împrumutat din turcă, nu trebuia rostit *marţi*, aşa cum îl pronunţă aproape toţi, dar prezenţa lui *i* din *marţi* (în loc de *marţ*) dovedeşte fără îndoială că, pentru majoritatea vorbitorilor, cei doi termeni s-au confundat de mult, din punct de vedere formal, prin etimologie populară, şi sunt omonimi[33].

Adesea, fenomenul nu atinge nici forma, nici sensul cuvintelor, ci se manifestă prin stabilirea unor false asocieri între doi termeni care nu au nimic comun din punct de vedere etimologic, încercând să-l explice pe

[29] S-a mai afirmat că, în ultimul caz, e vorba de o dezvoltare divergentă nemijlocită a două unităţi lexicale, între care forma, asemănarea obiectelor denumite aruncau cândva o punte de legătură, închegând o metaforă.
[30] Vezi Iorgu Iordan, *Etimologii populare*, p. 56-57.
[31] Vezi Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, p. 239; Sextil Puşcariu, *op. cit.*, p. 408.
[32] Cf. G. I. Tohăneanu, Teodor Bulza, *O seamă de cuvinte româneşti*, Timişoara, Editura Facla, 1976, p. 13.
[33] Vezi Th. Hristea, *Corectări şi precizări etimologice*, în SCL, X (1959), nr. 2, p. 265-267; idem, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, p. 259-262; Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte româneşti*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 235-236.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

unul cu ajutorul celuilalt. Din moment ce sensurile omonimelor sunt, în general, foarte îndepărtate, apropierea lor ar părea imposibilă pe baza unei simple identităţi formale. Şi totuşi, fantezia bogată a vorbitorilor, precum şi „instinctul" lor etimologic, veşnic viu, reuşesc, câteodată, să descopere presupuse legături de înrudire chiar între două omonime cu origini complet diferite[34].

Etimologia populară latentă (pasivă) constă în false asociaţii etimologice între cuvinte care nu sunt înrudite în niciun fel, fără a schimba forma sau sensul acestora. Sunt, de fapt, mai mult convingeri sau explicaţii subînţelese de natură etimologică. De altfel, şi în situaţiile de înlocuire a două cuvinte apropiate ca formă se poate observa că acţionează uneori false asociaţii de sfere semantice. Forme nemotivate pentru unii vorbitori relativ cultivaţi sunt asociate, în mod nejustificat, cu altele, iar aceste variante lexicale capătă ulterior noi motivaţii semantice, total diferite de cele etimologice.

Există deci şi o „atracţie" sau o confuzie a *omonimelor*, nu numai a paronimelor sau a cuvintelor vag asemănătoare din punct de vedere fonetic. De exemplu, mulţi îşi explică substantivul *mare* (< lat. *mare*) cu ajutorul adjectivului omonim (după unii, tot de origine latină, dar dintr-o altă rădăcină – *mas*, *maris*, acuzativ *marem* „mascul, bărbat"; după alte opinii, cuvânt cu origine obscură, nesigură, probabil geto-dacă, având legături cu alb. *madhë*, *madhe* „care depăşeşte dimensiunile obişnuite"[35]). Cert este că $mare_1$ şi $mare_2$ provenind din etimoane total diferite, apropierea lor se face numai prin etimologie populară: unii vorbitori îşi închipuie că *marea* se numeşte astfel pentru că e o întindere imensă de apă. Indirect, asocierea celor două omonime este „trădată" şi de anumite contexte, chiar din opere literare, care conţin expresia **marea** *cea* **mare**.

E neîndoielnic că *gol* din terminologia sportivă (< engl. *goal*) a fost identificat cu adjectivul şi cu substantivul *gol* „vid" < v.sl. *golŭ*, imaginându-se că *a trage în* **gol** înseamnă „a trage în vid". Şi mai mulţi

---

[34] Pentru această problemă, vezi Theodor Hristea, *Atracţia paronimică şi etimologia populară*, în idem (coord.), *Sinteze de limba română*, p. 30; idem, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, p. 229-240; idem, *Tipuri de etimologie populară*, p. 251; Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *op. cit.*, p. 135-136, s.v. *etimologie*. Aşadar, etimologia populară poate determina schimbări ale sensurilor unor cuvinte, lăsând nemodificată forma acestora. Altfel spus, influenţa unui cuvânt mai cunoscut şi mai des întrebuinţat asupra altuia mai puţin folosit, deci mai puţin cunoscut, se manifestă, de această dată, numai în planul conţinutului: este vorba de reinterpretări, de modificări ale sensului ca urmare a unei false analize a formei; pentru această discuţie şi exemple, vezi Liviu Groza, *op. cit.*, p. 101-103.

[35] Pentru discuţia în jurul etimologiei adjectivului *mare*, vezi Ion Coteanu, Marius Sala, *op. cit.*, p. 118; Gr. Brîncuş, *Observaţii asupra etimonurilor albaneze din* **DLRM**, în SCL, XII (1961), nr. 2, p. 199.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

stabilesc o falsă legătură etimologică între numele animalului *râs* „linx” (< v.sl. *rysŭ*) şi *râs*, abstractul verbal al lui *a râde* (< lat. *risus*). Deşi primul cuvânt e slav, iar al doilea – moştenit din latină, majoritatea vorbitorilor ignoră etimologia celor două omonime, existând chiar credinţa că animalul şi-a primit numele din cauza botului său, care îţi face impresia că râde.

În unele zone (mai ales în Transilvania), amintirea *bourului* (< lat. *bubalus*) a fost prelungită în numele *bourelului* „melc” (format din *bour*, sinonim cu *zimbru*, + sufixul diminutival *-el*), de la care mai derivă şi adjectivul *bouresc*. În alte regiuni, unde nu se mai cunoaşte sensul „melc” al lui *bour(el)*, prin etimologie populară, s-a format, de la substantivul *boier*, adjectivul *boiereşti* (în loc de *boureşti*, derivatul firesc de la substantivul *bour* cu sufixul adjectival *-esc*); cf. cunoscutul cântec de copii: „Melc, melc, codobelc, / Scoate coarne *boureşti* / Şi te du la Dunăre / Şi bea apă tulbure, / Şi te du la baltă / Şi bea apă caldă.”, unde *coarne boureşti* înseamnă „coarne ca de bour”. În cântecul de mai sus, adjectivul nu putea fi eliminat, pentru că era legat de alte cuvinte, iar cântecele din jocurile copiilor se păstrează cu mai mare tenacitate. De aceea, în sintagma amintită, adjectivul *boiereşti* l-a substituit pe *boureşti* (deşi *coarne boiereşti* n-are niciun înţeles, dacă luăm pe *boiereşti* drept adjectiv derivat de la *boier*), iar în unele arii, se spune *boierel* în loc de *bourel* „melc”[36].

Numărul etimologiilor populare (datorate, în special, atracţiei formale) este mare atât în limba română, cât şi în alte limbi: cf. fr. *aspic*$_1$ „aspidă” (< lat. *aspis*) – *aspic*$_2$ „levănţică” (< prov. *espic* „spic”); *cousin*$_1$ „văr” (< lat. *consobrinus*) – *cousin*$_2$ „ţânţar” (< lat. **cūlicinus* < *cūlex* „ţânţar”), astăzi eliminat de termenul *moustique* „idem”; *dé*$_1$ „zar” (< lat. *datum* < lat. *dare*, vb.) – *dé*$_2$ „degetar” (< *deel* > *dé* – sub influenţa lui *dé*$_1$ – < lat. **dĭtale*, în loc de *digitale*); *fonte*$_1$ „topire, turnare”; „fontă” – *fonte*$_2$ „buzunar de şa, oblânc” (alterare, prin influenţa lui *fonte*$_1$, a it. *fonda* < lat. *funda*); *patelin*$_1$ „pehlivan, mucalit” (< *Pathelin*, personajul unei farse celebre) – *patelin*$_2$ (fam. şi pop.) „sătuc, cătun” (< fr. *pacquelin* < v.fr. *pastiz* „izlaz, păşune”). *Poids*, s.m. „greutate” (< lat. *pensum*), a avut, în franceza veche, forma *peis*, apoi *pois*. Apropiat, prin falsă etimologie, de lat. *pondus*, i s-a adăugat un *d* (presupus etimologic), care trebuia să

[36] Vezi această discuţie la Iorgu Iordan, *Cronica filologică. Etimologia populară*, p. 120; Ştefan Munteanu, *Limbă şi cultură*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2006, p. 78-80; Vasile Frăţilă, *Contribuţii lingvistice*, Timişoara, Editura de Vest, 1993, p. 186; cf. *ibidem*, p. 201 (şi idem, *Lexicologie şi toponimie românească*, Timişoara, Editura Facla, 1987, p. 63-64) – discuţia despre *lună* „lume, lumină”, ca rezultat al unei etimologii populare a termenului *lume* „lumină” (< lat. *lumen*), păstrat doar regional în sintagmele *lumea ochilor* „pupilă” şi *lume de inel* „lumina inelului, piatra inelului”.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)

diferențieze acest cuvânt de omonimul său, *pois*, s.m. „mazăre”, dar care nu a fost niciodată pronunțat[37].

*

Desigur, cauzele apariției omonimelor nu se reduc la etimologia populară sub influența paronimiei; omonimia mai poate avea drept surse şi convergența fonetică a unor lexeme diferite ca înțeles, derivarea şi evoluția divergentă a sensurilor aceluiaşi cuvânt. De reținut că fenomenul nu constituie întotdeauna o consecință a proceselor motivate lingvistic, ci un rol important îi revine unui factor mai puțin obişnuit: *jocul coincidențelor*.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

DA = ***, *Dicționarul limbii române*, tomul I, partea a II-a (*C*), Bucureşti, 1940.

BL = „Bulletin linguistique”, Bucureşti – Paris, I, 1933 ş.u.

DEX = * * *, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

LL = „Limbă şi literatură”, Bucureşti, I, 1955 ş.u.

LR = „Limba română”, Bucureşti, I, 1952 ş.u.

MDA = ***, *Micul dicționar academic*, volumul II, literele *D-H*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002.

SCL = „Studii şi cercetări lingvistice”, Bucureşti, I, 1950 ş.u.

SCŞt. = „Studii şi cercetări ştiințifice”, Iaşi, I, 1950 ş.u.

L’HOMONYMIE ET L’ÉTYMOLOGIE POPULAIRE

(Résumé)

L’article se propose de relever les traits caractéristiques de l’étymologie populaire et les éléments qui la distinguent par rapport à d’autres phénomènes linguistiques (l’attraction paronymique et la contamination). Nous avons illustré ensuite (par l’intermédiaire de quelques exemples intéressants d’homonymes) l’idée que l’homonymie peut avoir comme source l’étymologie populaire sous l’influence de la paronymie.

[37] Pentru mai multe explicații şi exemple, vezi Otto Ducháček, *Précis de sémantique française*, Brno, Universita J. E. Purkyně, 1967, p. 72.

BDD-A6413 © 2008 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:51:49 UTC)